

Så blir kvinnan en vara

När Nina Björk ifrågasätter den liberala ideologin om den fria människan är det inte i första hand en feministisk iakttagelse utan en klassisk marxistisk tanke om alienation.

Lina Hjorth har läst både feministikonen Björk och hennes kritiker.

Få svenska skribenter har sådana feministiska förväntningar på sig som Nina Björk. *Under det rosa täcket* blev snabbt en klassiker, min generations motsvarighet till Simone de Beauvoirs *Det andra könet*, och sedan dess har feminister reagerat, hyllat eller fördömt, varje ord hon skrivit. Från debutbokens rasande uppgörelse med essentialismen kan steget tyckas långt till de senaste årens texter om småbarnslivet, förskolan och konsumtionssamhället som fått feministiska kritiker att beskriva

Björk som en del i den konservativa våg som hand i hand med Elise Classon och kristdemokraterna vill mota kvinnan tillbaka till hemmet.

Nyutkomna *Fria själar* trampar nu inte bara feminister på tårna utan har udden riktad mot liberalismen och det moderna samhällets utgångspunkt i människor som självständiga oberoende individer. Naturligtvis retar detta upp både kultur- och ledarskribenter på landets liberala tidningar och boken har nu hamnat mitt i en spretig debatt som måste vara få litteraturvetenskapliga doktorsavhandlingar förunnade.

Björk tar avstamp i spädbarnets totala beroende: Vi föds hjälplösa och måste ha relationer och samspel med andra för att bli socialt fungerande människor. Den liberala ideologi som dominerar kultur och politik i det moderna samhället förnekar enligt Björk just detta.

I stället för i grunden relationella varelser framhävs vi som oberoende autonoma individer. Detta får också politiska konsekvenser och man riktigt hör hur klimatet och finanskrisen mullrar mellan raderna i hennes ambition att betona att vi är beroende av varandra och av naturen.

Så varifrån kommer drömmen om individuell suveränitet? För att försöka svara på det ger sig Björk in på en kritisk granskning av John Lockes *Two Treatises of Government* (1690) och John Stuart Mills *Om friheten* (1859) och *Förtrycket av kvinnorna* (1869) i jakt på hur dessa liberala klassiker skriver om människans beroende och kroppslighet. Därefter går hon vidare i en fördjupad läsning av Victoria Benedictssons roman *Pengar* (1885) och hennes dagböcker för att illustrera Lockes och Mills idéer omsatta i praktik.

Dubbelheten i den framväxande individualismen där människor föds fria och jämlika blir tydligt och underfundigt beskriven när Björk redogör för Lockes övergång från försvar av jämlikhet till legitimering av orättvisor med det privata ägandet som fundament. Det Björk vill ta fasta på, det som ska bevisa hennes tes, är emellertid att Locke skiljer kroppen från individen. Han äger kroppen men är inte kroppen, menar Björk. Stödet för denna Locketolkning är lite för tunn och detta kapitel är bokens svaga länk.

Desto mer sammanhängande och intressant blir läsningen av Mill där Björk hittar mer stöd för en liberal ideologi med kroppen på undantag. "Över sig själv, över sin egen kropp och själ är individen suverän" skriver

Mill och i detta läser Björk in både det oberoende och den individuella prestation hon menar sammanfattar bilden av människan i den moderna världen.

Människan föds inte längre fjättrad, skomakaren måste inte förbli vid sin läst, vi har alla fri- och rättigheter. Den autonomi det innebär ställs av Mill mot det hot som utgörs av det gemensamma och kollektiva. Björk betonar att hon inte läser in ett försvar av egoism utan endast en atomism där individen ska vara så oberoende av medmänniskan att den mest intressanta relationen utgörs av konkurrens. Mills frihet är liksom det modernistiska projektet intellektets frihet från kropp och natur.

Naturligtvis är detta tänkande subjekt också manligt, kvinnor tillhörde för Mill precis som pöbeln snarare ett hot mot friheten än tvärtom. Här snuddar Björk vid ett viktigt tema i sin tidigare bok *Sireners sång* (1999); hur modernitet och individualism skapar kön när kroppen får kvinnliga förtecken och det manliga jaget inte hör kroppen till, och där kvinnors möjlighet att få själ och mänsklighet – att bli ett subjekt – kräver ett förnekande av kroppen. Det är en klassisk konflikt i ny tappning:

Adams förnuft mot Evas kroppslighet, civilisationens ordning mot naturens kaos.

"Vad alla i debatten gör är att läsa Nina Björk med feministiska glasögon när hon hellre, nu för tiden, borde läsas med socialistiska."

I den vidare läsningen av Victoria Benedictsson är detta centralt och det är också denna del som är bokens stora behållning. Pengar är Benedictssons debutroman om en kvinna som i jakt på det nya samhäl-

lets frihet gifter sig för pengar med en man hon inte vill ha. Men i stället för subjekt blir kvinnan en vara. För Björk blir det en symbol för hur det liberala individualistiska projektet saknar verklighetsförankring och i polemik med Locke och Mill deklarerar hon att en människa som säljer sin kropp också oundvikligen säljer sig själv.

Benedictssons försök att ställa sig utanför sitt kön följer oss vidare i läsningen av hennes dagböcker. Det är en klaustrofobisk och medryckande läsning om en begåvad författares vändor över sin konststillhörighet och längtan efter att få bli det mänskliga subjekt som blott var mannen förunnat. "Åh Gud! Jag ville ändå hellre vara död. Jag är ju blott en kvinna", skrev hon strax innan hon 38 år gammal – efter en miserabel kärlekshistoria – tog livet